

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh1235>

Geliş Tarihi: 03.03.2018

Kabul Tarihi: 10.04.2018

ARŞİV BELGELERİNE GÖRE BİLECİK’TE VATAN CEPHESİ

Bilal TUNÇ*

Öz

Türk siyasal hayatının önemli bir dönemini ihtiva eden Demokrat Parti Genel Başkanı ve Başbakan Adnan Menderes yurt çapında yaptığı konuşmalarda Vatan Cephesi’nin kurulacağına dair işaretler vermiştir. Bu bağlamda Adnan Menderes, Demokrat Parti’ye karşı yıkıcı faaliyetler içerisinde olan muhalefet partilerinin çalışmalarına karşı tüm vatandaşların dâhil olacağı bir Vatan Cephesi’nin kurulacağını ifade etmiştir. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinden elde edilen vesikalara göre, 12 Ekim 1958 tarihinde ilan edilen Vatan Cephesi ocaklarına Bilecik’te büyük bir ilgi olmuş ve muhalefet partilerinden binlerce kişi Vatan Cephesine bağlı ocaklara üye olmuşlardır. “Arşivi Belgelerine Göre Bilecik’te Vatan Cephesi” adlı makale, başta Başbakanlık Cumhuriyet Arşiv verileri olmak üzere; araştırma ve inceleme eserlerden istifade edilerek hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Adnan Menderes, Bilecik, Demokrat Parti, Vatan Cephesi.*

According To The Archive Documents The Homeland Front In Bilecik

Abstract

Adnan Menderes who was the President of the Democratic Party and Prime Minister gave signs in the his speeches made throughout the country that the Homeland Fronts would be established. In this context, Adnan Menderes expressed that a Homeland Front would be established Against to the opposition parties, which were destructive work against to the Democratic Party. According to the documents obtained from the Prime Minister's Republic Archives, there was a great interest in the Bilecik to the Homeland Fronts, which was established on October 12, 1958 and Thousands of opposition party members joined the buildings of the Homeland Fronts. “According to

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Tarih Bölümü.

the Archive Documents the Homeland Front in Bilecik” was prepared by taking advantage of research and investigation Works and Prime Ministry Republic Archive.

Key Words: *Adnan Menderes, Bilecik, Democratic Party, the Homeland Front.*

GİRİŞ

Demokrat Parti (DP), önceleri Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) mebusları olan ve sonradan parti içi muhalefeti başlatan kişiler tarafından kurulmuştur. Bu kişiler Aydın Mebusu ve Halkevleri Müfettişi Adnan Menderes, Mustafa Kemal Atatürk döneminin son Başbakanı Celal Bayar, ünlü tarihçi ve edebiyatçı Prof. Dr. Fuat Köprülü ve Refik Koraltan’dır¹. Bu dört kurucunun muhalefeti, CHP Meclis Grubu'na, parti içinde bazı reformların yapılmasını isteyen ortak bir önerge vermeleriyle başlamıştır.

Kurucuların bu önergeyle güttükleri asıl gayenin ne olduğu tartışmalara yol açmış ve CHP’liler önerge sahiplerinin asıl niyetinin bir muhalefet partisi kurmak olmayıp sadece parti örgütü içinde bazı reformlar yapılmasını istemek olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ne var ki 1945 yılı gibi memlekette tek parti idaresinin hüküm sürdüğü bir devrede kurucular, işin hemen başından niyetlerini açıklayamazlardı. Belki de asıl amaçlarını gizlemek zorundaydılar. Aslında "Dörtler" in verdiği önerge, genel olarak tek parti idaresi, özelde ise; “Varlık Vergisi” ve “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu “ karşısında duyulan hoşnutsuzluğu ifade etmekteydi. Bu önergede yer alan istekler tamamen karşılanmış olsaydı, imza sahipleri belki de muhalefete geçmeyeceklerdi. Oysa istekleri yerine getirilmediğine göre "Dörtler" için ortaya çıkıp görüşlerini bir muhalefet partisi kanalıyla açıklamaktan başka çare kalmıyordu². Bu durum, DP’nin kurulması için ilk adımı oluşturmuştur denilebilir.

Yukarıda ifade edildiği gibi DP’nin siyasi hayata başlamasına sebep olan CHP içindeki muhalefet 1945 yılında kesin olarak belirginleşmiştir. Billhassa 21 Mayıs 1945’te başlayan bütçe görüşmeleri, TBMM içerisinde çok güçlü bir muhalefetin olduğunu ortaya çıkarmıştır. Örneğin Adnan Menderes, Feridun Fikri Düşünsel, Hikmet Bayur, Emin Sazak gibi vekiller, tek parti devrinin alışık olmadığı bir sertlikle hükümeti eleştirmişlerdir. CHP’nin içindeki muhaliflerden, sonradan DP’nin “dörtleri” olarak adlandırılacak olan Adnan

---

¹ Enis Şahin ve Bilal Tunç, “Demokrat Parti’nin Kuruluş Süreci ve DP – CHP Siyasi Mücadelesi (1945-1947)”, Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi, 1/2 (2015), s.34-35.

² Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasisi Tarihi*, İstanbul 2010, s.486-487.

Menderes, Celal Bayar, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan ısrarla artık yeni bir hayat görüşünün idareye egemen olması gerektiğini ileri sürmüşlerdir³.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi belgelerine göre, 7 Haziran 1945'te Cumhuriyet Halk Partisi'nden dört milletvekili, bağlı oldukları partilerinin parlamentodaki grubuna bir takrir sunmuşlardır⁴. Dörtlü Takriri veren milletvekillerinden birisi olan Adnan Menderes ve Fuat Köprülü ülke basınında serbest piyasa ekonomisi görüşleriyle CHP yönetimini çok net biçimde eleştirmişlerdir. Söz konusu duruma karşılık CHP'nin en önemli yayın organlarından birisi olan "Ulus" hükümetin uygulamalarını savunuyordu. Tüm bu gelişmeler devam ederken özellikle İstanbul basını "Milli Şef" aleyhinde yazılar yazmaya başlamıştır. Bunun üzerine Başbakan Şükrü Saraçoğlu yaptığı basın toplantısında şunları belirtmiştir; "*Devrimleri korumak için aldığımız tedbirlerin ve uygulamaların yanlış anlaşılmıştır. Milli Şef'e yönelik yıpratıcı haberler yapılmamalıdır*". Başbakan'ın bu davranışı Adnan Menderes'te karşı tepki doğurmuştur⁵. Menderes bu toplantıyı ve Başbakan'ın isteklerini, basına ve özgür iradeye karışma olarak değerlendirmiştir. Bu durum, dönemin muhalefetini göstermesi bakımından son derece büyük önem taşımaktadır. Dörtlü Takrir'de DP muhalefet stratejisinin temelini oluşturan prensiplerin bulunduğu anlaşılmaktadır ki, bunlar; Meclis denetiminin anayasanın ruhuna uygun biçimde gerçekleşmesini sağlayacak önlemleri almak, vatandaşların siyasi hak ve özgürlüklerini genişletmek ve partinin çalışmalarına bu ilkelerin egemen kılınmasını sağlamaktır⁶. Bu tarihlerde mecliste görüşülen ve ciddi tartışmalara yol açan Dörtlü Takrir TBMM tarafından reddedilmiştir⁷.

Dörtlü Takrir ile alakalı olarak Meclis'te yapılan görüşmelerden sonra önerge reddedilmiş ve bu takriri verenlerden Celal Bayar hariç diğer üçü CHP'den ihraç etmişlerdir. Bu istifalardan sonra Celal Bayar da hem partiden hem de milletvekilliğinden istifa etmiş ve muhalefet kanadında yerini almıştır. Bu olaydan sonra CHP'den ayrılan bahsi geçen milletvekillerinin yoğun

³ Cem Eroğul,, Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi), Ankara 1990, s.10.

⁴ BCA Fon Kodu: 30.11.1.0 Yer No: 53.315.4.

⁵ Erdal İnce, "Köylü Topraklandırma Kanunu'nun Türk Siyasal Yapısının Oluşumu Üzerindeki Etkileri", *ÇTTAD*, 5/13 (2006/Güz), s.73.

⁶ Rıfıkı Salim Burçak, *Türkiye'de Demokrasi'ye Geçiş (1945-1950)*, İstanbul 1979, s.241.

⁷ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0 Yer No: 65.403.16.

çalışmaları sonunda DP 1 Ocak 1946'da resmen kurulmuştur⁸. DP, kurulduktan sonra teşkilatlanmasını sağlamış ve 1950 seçimlerini kazanarak iktidara gelmiştir. 1950 yılında DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte Türkiye'de başta ekonomi olmak üzere Türkiye'de her açıdan yeni bir sayfa başlamıştır. 1946 yılında kurulan ve dört yıl iktidarda kalan daha sonra da 14 Mayıs 1950 seçimleriyle Türkiye'de 27 yıl boyunca süren CHP iktidarı sona ermiş ve DP iktidara gelmeyi başarmıştır. Bu yeni dönem ile birlikte çok partili hayatın ülkede etkili olması büyük bir coşku ve yeni umut yaratmıştır⁹. DP, 14 Mayıs 1957 Milletvekili Genel Seçimlerinden sonra yapılan 1954 ve 1957 Milletvekili Genel Seçimlerini de kazanmış ve üç dönem iktidarını devam ettirmiştir. Bu bilgiler kapsamında, konumuz olan Vatan Cephesi uygulamaları da 1957 seçimlerinden sonra gündeme gelmiştir.

1. Türkiye'de Vatan Cephesinin Oluşum Süreci

DP'nin son dönemleri olan 1958 yılı Türk siyasal hayatı açısından birçok önemli gelişmelerin olduğu bir dönem olarak bilinmektedir. Bunun sebebi ise, CHP başta olmak üzere muhalefet partilerinin DP'ye karşı büyük bir ittifak içerisinde olmalarıdır. Bu kapsamda, Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) ile Köylü Partisi'nin (KP) birleşerek Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) adı altında ve Hürriyet Partisi'nin (HP) CHP ile birleşeceği sürekli olarak basının gündeminde olmuştur¹⁰. Esasında DP iktidarında birkaç defa muhalefet partileri birleşmek için bir araya gelmişlerdir, lakin bu çalışmalar neticesiz kalmıştır. Fakat 1958 yılındaki birleşme çabaları diğer dönemlerden çok farklı olmuş ve Türkiye genelinde ciddi bir etki göstermiştir¹¹. CHP, HP ve CKMP arasında bir birlik çalışmalarının kurulmaya çalışıldığı tarihlerde Başvekil Adnan Menderes, 12 Ekim 1958'de Manisa'da yaptığı bir konuşma ile halkı muhalefete karşı oluşturulan Vatan Cephesi'ne katılmaya davet etmiştir.

---

⁸ Yaşar Baytal, "Demokrat Parti Ekonomi Politikaları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 40 (Kasım 2007), s.550; Enis Şahin ve Bilal Tunç, "Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci ve DP – CHP Siyasî Mücadelesi (1945-1947)", s.36.

⁹ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (Çev.Metin Kıratlı), Ankara 1993, s.466-472; Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, (Çev. Yasemin Saner Gönen), 7. Baskı, İstanbul 2000, s.321-327; Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (Çev.Yavuz Alogan), (11. Basım), İstanbul 2012, s.125-147; Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, s.507-511.

¹⁰ Cem Eroğlu, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, s.145.

¹¹ Bilal Tunç, "Kocaeli'nde Vatan Cephesi", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8/2 (2015), s.736.

Bu kapsamda, Adnan Menderes, Manisa'da yaptığı konuşmada Vatan Cephesi'nin oluşturulduğuna dair şu ifadeleri kullanmıştır: “*Politika ve ihtirastan vareste vatandaşların karşımızda kurulmuş olan kin ve husumet cephesine karşı vatanperver gayretlerini birleştirip eserlerinin müdafaasına azmetmiş bir Vatan Cephesi'nin kurulması zarureti kendisini göstermiştir... Aziz Vatandaşlarım, Vatan Cephesi'nde birleşerek eserlerimizi hep birlikte muhafaza edeceğiz. Dünyada siyasi, iktisadi ve içtimai istikrarı örnek telakki olunabilecek bir mükemmeliyette olarak Türk milletinin bütün gayretlerini bu istikamet üzerinde tevcih edilmiş görmek bize nasip olacaktır... Allah hepimizi muvaffak etsin vatandaşlarım*”.“*Onların, Güç birliği adı altında giriştikleri faaliyetin maksadı şudur: Bir Ehli Salip Cephesi olarak karşımıza dikilecekler. Daha şimdiden seçim varmış gibi yakamıza sarılacaklar. Bu hareketler, bizim işlerimizi güçleştirmek, milletimizin ihtiyaçlarını sekteye uğratmak, vatanın refah ve saadetini geciktirmek demektir*¹².”

Vatan Cephesi'nin propagandası gazeteler, dergiler ve radyo aracılığıyla yapılırken, muhalefet partileri radyoyu “*partizan radyo*” olarak adlandırmış ve radyoda Demokrat Parti propagandası yapılmasından dolayı “*Ajans Haberlerini Dinlemeyenler Derneği*” kurmuştur. Yani muhalefet partileri ile DP iktidarına karşı olanlar Vatan Cephesi'ne karşı bir birlik oluşturmuşlardır, ancak bu durum Vatan Cephesi'ne çok fazla zarar vermemiş ve insanlar kitleler halinde Vatan Cephesi'ne bağlı ocaklara kayıt olmaya devam etmişlerdir.

Muhalefet partileri arasında DP'ye karşı yapılan birleşme hareketlerine karşılık iktidar partisi, yeni çabaların ciddi bir güç kaybı yaratacağı düşüncesiyle muhalefetin güç birliğine karşı “Vatan Cephesi” ismiyle siyasi arenaya kuvvetli bir çıkış yapmış ve bir çıkış yapıp ülke genelindeki gücünü korumak istemiştir. Bahsi geçen yapı ile DP'ye başta CHP olmak üzere diğer muhalefet partilerinden büyük katılımlar olmuştur. Ancak DP'den de diğer partilere geçişler de vardı. Bu durum, Demokrat Parti ile diğer partiler arasında büyük sorunlar oluşturmuştur. Ayrıca bu şekildeki kutuplaşmalar 27 Mayıs 1960 darbesinin de önünü açmıştır¹³.

---

¹² Hakkı Uyar, *Vatan Cephesi Türk Siyasal Yaşamında Cepheleşmelere Örnek*, İstanbul 2001, s.24; Bilal Tunç, “Eskişehir'de Vatan Cephesi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 52 (Nisan 2017), s.200

¹³ Bilal Tunç, “Kocaeli'nde Vatan Cephesi”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* s.736-737.

2. 1958 Yılında Bilecik'te Vatan Cephesi'nin Durumu

Muhalefet partilerinin işbirliği çabaları sürerken, Başbakan Adnan Menderes, 12 Ekim 1958'de Manisa'da yaptığı bir konuşma ile halkı muhalefete karşı oluşturulan Vatan Cephesi'ne katılmaya davet etmiştir. Vatan Cephesi, Adnan Menderes'in mevcut iktidarını ve gücünü kuvvetlendirmesi için ciddi bir sivil örgütlenme teşebbüsüdür. Bu bağlamda, birinci aşamada ülke genelinde Vatan Cephesi'ne bağlı ocak ve ilçe teşkilatları kurulmuştur. Dönemin önemli iletişim araçlarından birisi olan radyolar, haber bülteninden sonra yeni kurulan "Vatan Cephesi" örgütlerinin haberlerini vermişler ve cepheye katılanların isimlerini teker teker ilan etmişlerdir. "Vatan Cephesi, bir anlamda, muhalefetin olası bir teşebbüs girişimine karşın DP'nin yığınsal bir savunma olanağı gibi görülmüştür"¹⁴.

Türkiye genelinde ilan edildiği 12 Ekim 1958'den itibaren büyük bir etki gösteren Vatan Cephesi'ne Bilecik'te de ciddi bir ilgi gösterilmiştir. Buna en büyük delil ise ilk tarihlerden itibaren Bilecik'te çok sayıda kişinin Vatan Cephesi'ne bağlı ocaklara girdiğine dair çok sayıda telgrafın ve mektubun DP Genel Sekreterliği'ne ya da doğrudan Başbakan Adnan Menderes'e gönderilmesidir¹⁵.

Bilecik'te Vatan Cephesi'nin gelişiminde ve bu cephelere çok sayıda muhalefet partilerinden istifalarla DP'ye katılımların olmasında DP Bilecik Milletvekili Mehmet Erdem'in çok büyük katkıları olmuştur¹⁶. İbrahim Erdem'in il merkezi ve ilçelerinde yaptığı geziler ve bu gezilerde yaptığı konuşmalar neticesinde çok sayıda Bileciklinin Vatan Cephesi'ne dolayısıyla da DP'ye iltihak ettiği anlaşılmaktadır. Örneğin 1958 yılı kasım ayında Söğüt ilçesine bağlı Fırat köyünde Hürriyet Partisi'ne bağlı 30 kişi ve Millet Partisi'ne bağlı 18 kişi partilerinden istifa ederek Vatan Cephesi'ne katılmışlardır¹⁷. Bu durum, Vatan Cephesi'nin Bilecik ve genelinde etkili olmasında ve buna bağlı olarak da DP'nin yeniden ciddi bir güç haline gelmesinde kişilerin ne derecede etkili olduklarını göstermesi açısından büyük bir önem taşımaktadır.

---

¹⁴ İbrahim Şahin, "İktidar ve Muhalefet İlişkileri Çerçevesinde İnönü ve Menderes'in Siyaset Dili, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, 1/1 (2017), s.209.

¹⁵ BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.

¹⁶ 1957 yılı Milletvekili Genel Seçimleri sonucunda Bilecik'te seçimleri DP kazanmıştır. Seçimler sonucu DP'li milletvekilleri Ertuğrul Çolak, Mehmet Erdem, Şevki Hasırcı ve Yümnü Üresin'dir TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 1, 1 Kasım 1957, s.3.

¹⁷ BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.1.

Arşiv Belgelerine Göre Bilecik'te Vatan Cephesi

1958 yılında Bilecik'te Vatan Cephesi'ne büyük üyeliklerin olmasında HP'deki istifaların çok büyük bir etkisi olmuştur. Zira bu tarihlerde partilerinden memnun olmayan çok sayıda HP'li DP'ye geçmek için teşebbüste bulunmuşlar ve Vatan Cephesi'ne geçtiklerine dair telgraflarını Adnan Menderes'e göndermişlerdir. 9 Aralık 1958 tarihinde Merkez ilçesine bağlı Küplü nahiyesinden HP Başkanı Ali Arısor, DP Genel Sekreterliğine gönderdiği telgrafta birçok arkadaşıyla birlikte DP'ye geçtiklerini beyan etmiştir¹⁸. Söz konusu istifalar, HP'nin Bilecik genelinde ciddi bir biçimde zayıflamış olduğu şekilde değerlendirilmektedir.

Dönem itibarıyla Bilecik'te CHP de son derece güçlü partilerden birisidir. Vatan Cephesi'nin ilan edilmesiyle bu durum değişmeye başlamış ve CHP'li yüzlerce kişi partisinden ayrılarak DP'ye geçmiştir. Örneğin Merkez kazasına bağlı Kızıldamlar köyünden 18 CHP'li 18 kişisini partisinden ayrılarak DP'ye dâhil olmaları, bu durumun ilk göstergesidir¹⁹. İstifalar, ekim ayından başlamak üzere 1960 yılı mayıs ayına kadar devam etmiştir. Bu istifaların varlığı, CHP'nin zayıfladığını DP'nin ise il genelinde daha da güçlendiğini göstermektedir.

Vatan Cephesi ilan edilmeden önce başta CHP olmak üzere muhalefet partileri aralarında birleşerek DP'ye karşı güç birliği kurma teşebbüsünde bulunmuşlardır. Lakin muhalefet partileri arasındaki bu girişimin, Bilecik genelinde olumsuz bir durum yarattığı ve söz konusu durumdan rahatsız olan çok sayıda Bileciklinin partilerinden istifa ederek DP'ye geçtikleri arşiv vesikalarından anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda, Gölpazarı Kavacık Köyü Hürriyet Partisi Ocak İdare Kurulu Azası Mustafa Tarım Başbakan Adnan Menderes'e gönderdiği telgrafta 18 arkadaşıyla DP'ye katılmasının sebebi olarak bu durumu göstermiştir²⁰. Konuyla ilgili olarak telgrafında şunları söylemiştir:

“Hürriyet Parti'sinin Cumhuriyet Halk Partisiyle birleşmesini nefretle karşılarız. Demokrat Parti'nin yurt için ifa ettiği hayırlı hizmetleri genişleyip eserleri arasında kalmanın memleket hakikatleri görmeyen muhalefet safları arasında kalmanın memleket lehine bir hareket olamayacağı kanaatine vardım. Bu sebeple Hürriyet Partisi'nden 15 arkadaşımla istifa eder, Demokrat Parti'ye

¹⁸ BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.2.

¹⁹ BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.3.

²⁰ BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.4.

geçtiğimizi canı gönülden bildirir ve hürmetlerimizi arz ederiz²¹”. Aynı tarihlerde HP’nin CHP ile birleşmesinden son derece rahatsız olan Merkez ilçeye bağlı Yeniköy HP Ocağı’nın bütün üyeleri DP’ye iltihak etmişlerdir.” Merkez İlçesi Yeniköy HP Ocağı Başkanı, bu durumdan dolayı 37 arkadaşıyla birlikte DP’ye üye olduklarına dair telgraflarını DP Genel Sekreterliğine göndermiştir²².

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinden elde edilen belgelere göre, Bilecik genelinde 1958 yılında en fazla HP’den DP’ye katılım olmuştur. Bunun sebepleri arasında HP’nin CHP ile DP’ye karşı birleşme çabasında olmasıyla Bilecikliilerin DP’nin icraatlarından memnuniyetleridir. Örneğin Merkez ilçesine Selöz köyünden HP İkinci Başkanı Ali Yaşar, bu nedenlerden dolayı 75 üyesiyle birlikte tamamıyla DP’ye iltisak etmişlerdir²³. 14 Aralık 1958 tarihinde Merkez ilçeye Başköy HP Başkanlığında başta 15 aile reisi olmak üzere bütün HP’liler DP’ye girmişlerdir²⁴. Bu katılımlardan sonra 16 Aralık 1958’de Gölpazarı ilçesine bağlı Karaağaç Köyü HP Ocak Başkanı Hüseyin Aydınlı imzasıyla Başbakan Adnan Menderes’e gönderilen telgrafta bu partiden 15 kişi DP’ye bağlı Vatan Cephesi Ocaklarına dâhil olmuşlardır²⁵. Böylece, HP’nin Selöz köyü ile Karaağaç köyündeki varlıkları tamamen sona ermiştir. Bu sayede, Vatan Cephesi buralarda daha da etkili hale gelmiştir.

CHP’nin DP’ye karşı başta HP olmak üzere muhalefet partileriyle birleşme çabaları ülke genelinde hem olumlu hem de olumsuz etkiler yapmıştır. Yalnız, bu durumun Bilecik genelinde son derece olumsuz bir etki yaptığı ve bu nedenle de çok sayıda HP’linin DP’ye geçtiği Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi vesikalarından son derece açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda Bilecik genelindeki HP ocaklarından bazıları bütün üyeleriyle birlikte partilerinden ayrılarak Vatan Cephesi mensubu olmuşlardır. Örneğin Merkez kazasına bağlı Hayırköy HP Ocak Başkanı Mustafa Girit, Başbakan Adnan Menderes’e gönderdiği telgrafta 45 üyesiyle birlikte DP’ye geçtiklerini beyan etmiştir²⁶. Bu da Bilecik genelinde başta DP olmak üzere Vatan Cephesi’nin ne derecede güçlendiğini göstermesi bakımından anlamlıdır.

---

²¹ BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.4.

²² BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.5.

²³ BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.6.

²⁴ BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.7.

²⁵ BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.8.

²⁶ BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.9.

Başbakan Adnan Menderes tarafından Vatan Cephesi'nin kurulduğu ilan edildikten sonra Türkiye genelinde olduğu gibi Bilecik'te de çok sayıda Vatan Cephesi ocakları kurulmuştur. Bilhassa bu cephelere yüzlerce yeni katılımlar olmasından dolayı da Vatan Cephesi ocakları son derece güçlenmiştir. Özellikle Gölpazarı ilçesinde Vatan Cephesi ocakları kuruldukça bunlara yeni iltihaklar olmuş ve diğer partilerin de buradaki etkileri iyice azalmıştır. Örneğin 18 Aralık 1958 tarihinde Gölpazarı ilçesine bağlı Akçakavak köyünden HP Ocak Başkanı Emin Çelik imzasıyla DP Genel Sekreterliğine gönderilen telgrafta 32 aile reisinin bütün aile efradıyla birlikte Vatan Cephesi ocağına katıldıkları bildirilmiştir²⁷. Buradaki istifalar gibi, Gölpazarı ilçesi Yenipazar nahiyesine bağlı Yukarıkuşlar köyü HP Ocağından 18 kişi partisinden ayrılarak DP'ye iltisak etmişlerdir²⁸. Bu da HP'nin buradaki varlığının tamamen sona erdiğini göstermektedir.

CPH ve HP'nin Güç Birliğini kurma çalışmalarının Bilecik'te yarattığı olumsuz durumla ilgili olarak Yenipazar nahiyesine bağlı Katman Köyü HP Ocak Başkanı, Başbakan Adnan Menderes'e gönderdiği telgrafta bu durumu şöyle açıklamıştır: “ *Partimizin prensiplerine ait olan daha düne kadar tenkit ettiğimiz CHP ismi altında kurulan güç birliğini asla kabul etmeyip Vatan Cephesi olan DP'ye 9 hane reisi arkadaşlarımızla birlikte katıldığımızı yüce şahsınıza candan bağlılığımız bildirir ve en derin saygılarımızla ellerinizden öperim*²⁹”. Bu durum, yukarıda ifade edildiği gibi Güç Birliği'nin Bilecik'te son derece olumsuz bir etki bıraktığı ve halkın buna rağbet etmeyerek Vatan Cephesi'ne geçtiğini göstermesi dolayısıyla önemlidir.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi belgelerine göre, 1958 yılında HP'de olduğu gibi CHP'den de çok sayıda istifalar olmuş ve bu istifa edenlerin büyük bölümü DP'ye bağlı Vatan Cephesi ocaklarına iltihak etmişlerdir. Özellikle Merkez ilçesi ile Gölpazarı ilçelerinden de büyük istifalar olmuş ve CHP'nin buradaki etkinliği büyük ölçüde azalmıştır. 21 Aralık 1958 tarihinde Gölpazarı ilçesine bağlı Yenipazar nahiyesinden Dereköy CHP Ocak Başkanı Nafiz Yılmaz, DP Genel Sekreterliğine gönderdiği telgrafta CHP'den istifa ederek DP'ye geçtiklerini beyan etmiştir. Konuyla ilgili olarak Dereköy nahiyesinden CHP Ocak Başkanı Nafiz Yılmaz telgrafında şunları ifade etmiştir: “*Demokrat Partimizin azimli çalışmalarını inkâr eden, yapılan işleri körü körüne görmeyen*

²⁷ BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.10.

²⁸ BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.13.

²⁹ BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.11.

Cumhuriyet Halk Partimizden istifa eder ve Vatan Cephesi olan Demokrat Partiye 12 hane reisiyle birlikte geçtiğimizi bildirir, sağlığını diler ve ellerinden öperiz³⁰". Bu telgraftan anlaşılacağı üzere, partiden bilhassa aile reisleri istifa etmişlerdir. Bu da, doğal olarak CHP'li üye sayılarını arttırmıştır.

3. 1959-1960 Yıllarında Bilecik'te Vatan Cephesi'nin Durumu

Arşiv belgelerine göre, 1958 yılında olduğu gibi 1959'da DP'ye hem muhalif partilerinden hem de partisiz vatandaşlardan yüzlerce kişi üyelik talebinde bulunmuştur. Durumla ilgili olarak DP ilçe ve nahiye başkanlarıyla Vatan Cephesi ocak başkanları DP Genel Sekreterliği ile Başvekil Adnan Menderes'e gönderdikleri raporlarında partilerine büyük katılımların olduğunu ve bilhassa Vatan Cephesi'nin kurulmasıyla DP'nin il genelinde daha da güçlendiğini bildirmişlerdir³¹.

1958 yılında daha çok HP'den istifaların olduğu Bilecik'te 1959 yılında CHP'den ayrılmalar olmuş ve bu kişiler bütünüyle DP'ye iltisak etmişlerdir. 12 Ocak 1959 tarihinde Gölpazarı ilçesinden Yenipazar nahiyesi Danişmani köyünden CHP Ocak Başkanı Yaşar Burhan, beş kişilik ailenin tamamıyla DP'ye geçtiğini beyan etmiştir³². Bunun gibi Gölpazarı ilçesi Reşadiye köyünden Halim Fidan ve ailesi CHP'den çıkarak DP yani Vatan Cephesi saflarına katılmışlardır³³. Söz konusu istifaların varlığı, DP'nin il genelinde 1959 yılında da ne derecede güçlenmeye başladığını bir kez daha ortaya çıkarmaktadır.

Tahmin edileceği üzere CHP ve HP'den daimi olarak istifaların devam etmesi ve bu istifa edenlerin de Vatan Cephesine üye olmaları, iktidar partisi ile muhalefet partileri arasındaki sorunları daha da arttırmıştır. Buna rağmen DP, söz konusu istifalarla üye sayısını daha da arttırmış ve Bilecik genelinde son derece etkili bir parti olmuştur. Bu duruma şu telgraf örnek olarak verilebilir: “*Memleket hizmetinde yorulmaz bir gayretle çalıştığınızı görüyoruz. Son zamanlarda iktidara karşı olmak amacıyla Güç Birliği namı altında toplanan muhalefetin tuttuğu yolu iyi görmediğimizden ocağımıza kayıtlı 25 üyemizle münfesih Hürriyet Partisi'nden ayrılarak Vatan Cephesine iltihaka karar verdik. Tuttuğunuz yolda muvaffakiyetinizin devamını arz ederiz.*

³⁰ BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.12.

³¹ BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.14.

³² BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.14.

³³ BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.15.

Hürmetlerimizi sunarız. Bozhüyük Erenköy münfesi Hürriyet Partisi İdare Heyeti Başkanı ve Azaları: H. Hüseyin Erol, Yusuf Asutay, Tahsin Demir, İsmail Gürkaş ve CHP'den Ahmet Akkuş³⁴.

HP'nin kendini feshedip CHP'ye dâhil olmasından rahatsız olan çoğu HP'li DP'ye yani iktidar partisine iltisak etmiştir. Bozhüyük ilçesine bağlı Erenköy HP Ocağının başta Bozhüyük Erenköy münfesi Hürriyet Partisi İdare Heyeti Başkanı olmak üzere azalardan H. Hüseyin Erol, Yusuf Asutay, Tahsin Demir, İsmail Gürkaş gibi isimler aynı köyde bulunan DP'ye müracaat ederek üye olmuşlardır³⁵.

Erenköy'de olduğu gibi Bozüyük ilçesine bağlı Armutlu köyünden de başta Ali Sivrikaya, Mehmet Emin Tufan, İsmail Yalnız, Bekir Aydın, Erdem Oral, Saadet Şahan, Mehmet Ali Uluçay, Ali Osman Yalnız, İsmail Sivrikaya, İsmail Hakkı Şahan ve aile efratları olmak üzere çoğu partili DP'ye bağlı Vatan Cephesi ocaklarına dâhil olmuşlardır³⁶. Bu kişiler, DP'ye katılmak için Armutlu Köyü DP Ocak Başkanı İsmail Cami'ye başvurarak üyelik işlemlerini tamamlamışlardır. DP Ocak Başkanı İsmail Cami de hemen üyelik işlemlerini bitirmiş ve konuyla alakalı DP Genel Sekreterliğine bilgi vermiştir. Söz konusu hadiseler, halkın mevcut duruma olan tepkisini ortaya çıkarmaktadır.

Yukarıda açıklanmaya çalışıldığı gibi Güç Birliğinden dolayı HP'liler gibi birçok CHP'linin de rahatsız olduğu ve bundan dolayı yüzlerce CHP'linin partisinden ayrılarak DP'ye iltisak ettikleri anlaşılmaktadır. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi verilerine göre, Söğüt ilçesine bağlı Borcak köyünden 159 CHP'li ve 17 HP'li, DP İlçe Teşkilatına ve Vatan Cephesi ocaklarına üye olmuşlardır³⁷. Aynı şekilde Gölpazarı ilçesine bağlı Orta mahallesinden ile Poyraz köyünden çok sayıda kişi DP'ye dâhil olmuşlardır³⁸.

Konuyla ilgili olarak Gölpazarı ilçesi Dokuz Köyü CHP Ocak Başkanı İsmail Özel imzasıyla 3 Şubat 1959 tarihinde Başvekil Adnan Menderes'e gönderilen telgraf, olayı daha net bir biçimde ortaya çıkarmaktadır: *“Bugüne kadar CHP'ye hizmet ettik, fakat görüyoruz ki muhalefet bir vatan hizmetinden ziyade iktidara gelmek için Güç Birliği fikrini ortaya atmış bulunmaktadır. Demokrat Parti iktidarının çalışmalarını inkara kalkıştıklarından köyümüz CHP ocağında kayıtlı bulunan 40 arkadaşımın birlikte istifa edip Vatan*

³⁴ BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.16.

³⁵ BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.17.

³⁶ BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.18.

³⁷ BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.19.

³⁸ BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.20.

Cephesi olan DP saflarına 40 arkadaşımla katıldığımızı hürmetlerimizle arz ederim³⁹”.

2 Mart 1959 tarihinde CHP, HP ve CMP'den ayrılarak DP'ye yani Vatan Cephesi ocaklarına katılanlar şu isimlerdir: Arif Türkoğlu, Halil Ata, Süleyman Gürcan, Ahmet Yılmaz, İsmail Türkiz, Beytullah Akman, Mustafa Güçlü, Yasin Türk, Halit Türkoğlu, İbrahim Türkiz, Habil Erer, Şükrü Yalçın, Yusuf Eraslan, Ahmet Balkan, Metin Altınbaş, Canan Eraslan, Hasan Bozan, İbrahim Baş, Ali Ay, Ömer Öztürk, Ali Eser, Mustafa Arslan, Emin Ersin, Halil Nalbant, Akif Cebir, İlyas Çınar, Hasan Hüseyin Egemen, Mustafa Silo, Mustafa Köse ve Beytullah Diyarbakır⁴⁰.

Bilecik genelinde 1959 yılı mart ve nisan aylarında yüzlerce kişi CHP'den istifa etmiş ve DP'ye dâhil olmuşlardır. Bu bağlamda Gölpazarı Sürmeli köyünden 11 kişi⁴¹; Gölpazarı Sungurlar köyünden 75 kişi⁴², Gölpazarı ilçe merkezinden 45 kişi⁴³ ve Bozöyük ilçesi Kasımpaşa mahallesinden 35 kişi bunlar arasında yer almıştır⁴⁴. Hemen akabinde 1959 yılı mayıs ayının hemen başlarında Gölpazarı ilçesi Belen köyünden 36 kişi de CHP'den istifa ederek DP'ye mensup olmuşlardır⁴⁵.

Arşiv vesikalarına göre 1959 yılının sonlarına doğru ve 1960 yılı başlarında da Vatan Cephesi'ne bağlı ocaklara katılımlar artarak devam etmiştir. Örneğin kasım ayında sadece Merkez ilçesinden 200 HP'li DP'ye katılmıştır⁴⁶. Bunun gibi diğer ilçelerde de Vatan Cephesi ocakları kurulmuş ve bu ocaklara diğer partilerden istifa ederek katılanlar olduğu gibi hiçbir partiye mensup olmayanlar da üyelik müracaatında bulunmuşlardır⁴⁷. 1960 yılı mayıs ayına kadar Bilecik genelinde partili ya da partisiz vatandaşlardan toplamda 4.030 kişi Vatan Cephesine bağlı ocaklara kayıt yaptırmıştır⁴⁸. Bu durum, 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesine kadar devam etmiştir.

---

³⁹ BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.21.

⁴⁰ BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.22.

⁴¹ BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.23.

⁴² BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.24.

⁴³ BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.25.

⁴⁴ BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.26.

⁴⁵ BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.27.

⁴⁶ BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.28.

⁴⁷ BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.29.

⁴⁸ Hakkı Uyar, *Vatan Cephesi Türk Siyasal Yaşamında Cepheleşmelere Örnek*, s.78.

SONUÇ

Türk siyasal hayatında DP'nin üçüncü defa iktidara geldiği 1957 yılından itibaren iktidar partisi ile muhalefet partileri arasında ciddi bir çekişme yaşanmıştır. DP'nin yeniden güçlenmesini istemeyen başta CHP olmak üzere bütün muhalefet grupları kendi aralarında Güç Birliği adı altında bir cephe tesis etmişlerdi. Muhalefet partilerinin bu hareketine karşı Başbakan Adnan Menderes DP'ye bağlı Vatan Cephesi adlı bir yapı oluşturmuş ve partisini adı geçen cephe ile güçlendirmeye çalışmıştır. Başbakanlık Arşiv belgelerinden anlaşıldığı kadarıyla Vatan Cephesine kurulduğu tarihten itibaren büyük bir ilgi olmuş ve ülke genelinde bağlı oldukları partilerinden istifa eden vatandaşlar kitleler halinde Vatan Cephesi'ne bağlı ocaklara katılmışlardır.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivlerinden Bilecik'te kurulan Vatan Cephesi ocakları ile ilgili olarak elde edilen yaklaşık 100 adet vesikadan anlaşıldığı kadarıyla il genelinde bu ocağa büyük katılımlar olmuştur. Bilhassa bu tarihlerde Bilecik il merkezi ve ilçelerinde kurulan Vatan Cephesi ocakları, DP'ye yeni katılımların olmasında ve üye sayısının artmasında büyük etki yapmıştır. Bu ocaklara bilhassa 1958 yılında kendini feshederek CHP'ye katılan HP ile CHP'li üyeler katılmışlardır. Ayrıca muhalefet partilerinin kurmuş oldukları Güç Birliği Cephesinden rahatsız olan yüzlerce muhalefet partisi mensupları da DP'ye dolayısıyla Vatan Cephesi Ocaklarına iltihak etmişlerdir. Bu da doğal olarak Bilecik genelinde DP'nin daha da güçlenmesine ortam hazırlamış olduğu şeklinde değerlendirilmektedir.

Vatan Cephesi'ne katılan Bilecikli, bu durumu bildiren telgrafları ve mektupları DP Genel Sekreteri ve Başbakan Adnan Menderes'e göndermişlerdi. Başbakan Adnan Menderes'e gönderilen yüzlerce telgraflardan il ve ilçelerden binlerce kişinin Vatan Cephesine geçtikleri anlaşılmaktadır. 1958 Ekim ayından başlayarak 1960 Mayıs ayına kadar 4.030 kişi DP'ye iltisak etmişlerdir. Yukarıda ifade olunduğu üzere, bu durum Vatan Cephesi'nin il derecesinde ne derecede etkili olduğunu bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

TBMM Zabıt Cerideleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0 Yer No: 53.315.4.

- BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0 Yer No: 65.403.16.
BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.1.
BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.2.
BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.3.
BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.4.
BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.5.
BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.6.
BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.7.
BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.8.
BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.9.
BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.10
BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.11.
BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.12
BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.13.
BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.14.
BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.15.
BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.16
BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.18.
BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.19.
BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.20
BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.21.
BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.22.
BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.23.
BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.24.
BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.25.
BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.26.
BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.27.
BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.28.
BCA, Fon Kodu: 010 .09. Yer No: 214.664.1.29.

ARAŞTIRMA VE İNCELEME ESERLERİ

Ahmad, Feroz, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (Çev.Yavuz Alogan), (11. Basım), İstanbul 2012.

BAYTAL, Yaşar, "Demokrat Parti Ekonomi Politikaları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 40 (Kasım 2007), ss. 545-567.

BURÇAK, Rıfık Salim , *Türkiye'de Demokrasi'ye Geçiş (1945-1950)*, İstanbul 1979.

ÇAKMAK, Diren, “Türk Siyasal Yaşamında Bir Muhalefet Partisi Örneği: Hürriyet Partisi (1955-1958)”, *Akademik Bakış*, 2/3 (Kış 2008), s.153-186.

EROĞUL, Cem Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi), Ankara 1990.

İNCE, Erdal, “Köylü Topraklandırma Kanunu'nun Türk Siyasal Yapısının Oluşumu Üzerindeki Etkileri”, *ÇTTAD*, 5/13 (2006/Güz), ss.59-78.

KARPAT, Kemal H., *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul 2010.

LEWİS, Bernard , *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (Çev.Metin Kıratlı), Ankara 1993.

ŞAHİN, İbrahim, “İktidar ve Muhalefet İlişkileri Çerçevesinde İnönü ve Menderes'in Siyaset Dili, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, 1/1 (2017), ss.191-216.

ŞAHİN, Enis ve TUNÇ, “Bilal, “Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci ve DP – CHP Siyasî Mücadelesi (1945-1947)”, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1/2 (2015), ss.31-69.

TUNÇ, Bilal, “Kocaeli'nde Vatan Cephesi”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8/2 (2015), s.733-750.

TUNÇ, Bilal, “Eskişehir'de Vatan Cephesi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 52 (Nisan 2017), ss. 198-213.

UYAR, Hakkı, *Vatan Cephesi Türk Siyasal Yaşamında Cepheleşmelere Örnek*, İstanbul 2001.

ZÜRCHER, Erik Jan, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, (Çev. Yasemin Saner Gönen), 7. Baskı), İstanbul 2000.